

Спеціалізованій вченій раді Д 26.891.01

Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук,
професора Коренюка Петра Івановича на
дисертацію Шерстюкової Карини Юріївни за
темою: «Перерозподіл природно-ресурсної ренти
в національній економіці», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та
управління національним господарством**

Актуальність теми дослідження

З давніх часів людство постійно всебічно використовує природне середовище, задовольняючи свої різноманітні потреби, які постійно зростають у якісному і кількісному виразі. Використання природних ресурсів, починаючи з другій половині ХХ сторіччя значно розширилося, охопивши практично усі відомі в даний час природні тіла і компоненти. На сьогодні розроблено технології освоєння таких видів природних багатств, що донедавна не включалися в поняття «природні ресурси» (наприклад, опріснення солоних морських вод у промисловому масштабі, освоєння сонячної чи приливно-хвильової енергії, виробництво атомної енергії, видобуток нафти й газу на акваторіях та ін.). Водночас природні ресурси, особливо невідновні і вичерпні, стають дедалі дефіцитнішими, що дозволяє їх власникам одержувати зростаючу природно-ресурсну ренту. Фактично, спостерігається звужене відтворення природних ресурсів.

Україна входить до переліку країн із найбільшими обсягами підтверджених запасів залізних, марганцевих, титанових, уранових, цирконієвих руд і значними обсягами видобування корисних копалин. Проте, надходження від основних видів платежів за їх видобуток, які мали б вилучати природну ренту до зведеного бюджету, протягом останніх років були неістотними – від 1,91% до 2,95% загальної суми доходів зведеного бюджету.

Механізм вилучення і розподілу ренти, що існує сьогодні в Україні, не можна вважати ефективним ні з фіскальної точки зору, ні з позиції регулювання розширеного відтворення природних ресурсів, ні з позиції забезпечення реалізації загальнодержавних і регіональних соціально-економічних програм природоохоронного характеру. Проблема вилучення та перерозподілу природно-ресурсної ренти як доходу, що забезпечується використанням природних ресурсів, які згідно до чинного вітчизняного законодавства належать народу, спричинила збільшення майнового розшарування населення, стрімке збагачення номенклатурно-олігархічних груп та уповільнення темпів економічного зростання. За цих обставин дослідження процесу перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці з метою необхідності здійснення змін основних засад економічної та регуляторної політики відповідають вимогам часу, запитам науки і практики, тобто носять актуальний характер і потребують досліджень на рівні дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна, повнота вкладу в опублікованих працях

Мета, поставлена дисертантом у роботі, полягає в поглибленні й розвитку теоретичних та методичних положень стосовно перерозподілу природно-ресурсної ренти та розробці практичних рекомендацій щодо регулювання даного процесу в сучасних умовах функціонування національної економіки.

Об'єктом дослідження є процес перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці, а предметом – сукупність теоретичних, методичних і прикладних положень перерозподілу природно-ресурсної ренти в економіці України.

За своєю структурою дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, кожен з яких присвячений вирішенню питань перерозподілу природно-ресурсної ренти та їх регулювання в економіці України, а також висновків, списків використаних джерел до розділів та додатків.

У першому розділі «Теоретичні основи перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці» проаналізовано генезис наукових підходів щодо трактування природно-ресурсної ренти, її форм і видів, систематизовано інструменти та методи розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти, обґрунтовано засади формування механізму перерозподілу природно-ресурсної ренти (с. 11-74). Автором з'ясовано, що в сучасній економічній науці широко застосовуються практично всі елементи наукових підходів (з позицій трудової теорії вартості, принципів аналізу маржиналізму й інституційного підходу) до дослідження ренти (с. 11-17). В роботі узагальнено критерії класифікації форм та видів природно-ресурсної ренти та запропоновано вдосконалену класифікацію рентних доходів (с. 18-29). Дисертантом встановлено, що в національній економіці в ролі інструменту розподілу і перерозподілу рентних доходів виступає рентна плата, яка з аналізу світової практики може набувати форм спеціальних зборів, платежів, податків, орендної плати тощо (с. 29-38), а для регулювання розподільчих процесів застосовуються різноманітні методи – адміністративні, законодавчі, економічні, також методи прямої і опосередкованої дії, податкові і неподаткові. Напрями державної економічної політики: регуляторна, бюджетна, податкова та інші, виступають в якості важелів розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти (с. 38-48). На основі логіко-змістовної схеми (рис. 1.6) визначено, що сукупність

інструментів, методів, важелів та специфікація власності є необхідними елементами механізму перерозподілу ренти в національній економіці (с. 62). Автором доведено визначення механізму перерозподілу природно-ресурсної ренти як сукупності елементів, які в процесі своєї взаємодії забезпечують здійснення перерозподілу рентних доходів суб'єктів національної економіки, що зумовлені використанням у національному господарстві природних ресурсів (с. 63).

Другий розділ «Аналіз розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти в сучасній економіці України» розкриває особливості регуляторної політики щодо розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці, аналізує рентні доходи та рентні платежі в економіці України та узагальнює зарубіжну практику перерозподілу ренти через накопичувальні рентні фонди (с. 89-155). Автором виокремлено етапи становлення регуляторного забезпечення розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти на основі здійснення аналізу значної кількості законодавчих та нормативно-правових актів України, що визначають державну регуляторну політику цих процесів (с. 89-106). Підставою для визначення етапів (які, в свою чергу, мають певні періоди становлення системи та механізму) є відповідні зміни законодавства, що визначають регуляторний вплив держави на розподіл і перерозподіл ренти. Для аналізу природно-ресурсної ренти в економіці України в роботі доцільно обрано сукупність індикаторів рентних доходів і рентних платежів: показники виробництва та доходу, а також рентабельності діяльності підприємств за видами економічної діяльності (відповідно до секцій КВЕД); доходів і витрат Зведеного бюджету України, державного та місцевих бюджетів, в тому числі доходи від рентної плати. Доведено, що віддача добувної промисловості і розробки кар'єрів за валовим прибутком перевищує внесок галузей до ВВП (при більш значному перевищенні внеску сільського господарства, мисливства і лісового господарства). Рентабельність підприємств

добувної промисловості та розробки кар'єрів перевищує відповідний показник підприємств промисловості та підприємств національної економіки в цілому в кілька разів. При цьому сума рентних доходів Зведеного бюджету України становить незначний відсоток всіх доходів бюджету та ще менший у співставленні з ВВП (с. 106-123). Автор цілком справедливо доходить висновку про відсутність ефективних механізмів перерозподілу рентних доходів від видобувних галузей на користь місцевих громад і фондів, що наповнюються платежами від видобутку природних ресурсів і перерозподіляють їх на користь громадян країни. Дослідження світової практики регулювання перерозподілу природно-ресурсної ренти, зокрема через національні накопичувальні фонди (суверенні фонди добробуту), дозволяє дисертанту стверджувати, що вони є дієвим інструментом акумулювання і перерозподілу частки рентних доходів з метою її подальшого цільового використання (на розвиток національної економіки та її галузей, соціальної сфери, захист довкілля, створення резервного фонду майбутніх поколінь) (с. 123-152).

У третьому розділі «Вдосконалення перерозподілу природно-ресурсної ренти в економіці України» розглядаються концептуальні засади та напрями вдосконалення регулювання процесів перерозподілу природно-ресурсної ренти в економіці України, розроблено методичні положення і практичні рекомендації щодо формування накопичувального рентного фонду (с. 172-225). В дисертаційній роботі визначено проблеми регулювання перерозподілу природно-ресурсної ренти в економіці України та обґрунтовано цільові орієнтири вдосконалення регуляторного забезпечення цього перерозподілу. З метою вирішення проблем та реалізації цільових орієнтирів регуляторного впливу держави на процеси розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці, автором запропоновано заходи, спрямовані на вдосконалення науково-методичного обґрунтування регуляторного впливу,

організаційно-економічного забезпечення регулювання та його інституційно-правових засад (с. 172-202).

Дисертантом аргументовано необхідність та доведено можливість створення національного рентного фонду на основі принципів формування і функціонування провідних світових суверенних фондів добробуту (с. 202-222). Розроблено методичні положення формування рентного фонду в національній економіці (рис. 3.3): чіткого визначення мети його створення, напрямів цільового використання коштів, джерел формування активів, структури фонду, специфіки та етапів реалізації дивідендної програми; підпорядкування його діяльності меті суспільного добробуту; можливість громадського контролю за роботою фонду, доступність інформації про результати його функціонування, високий ступінь прозорості управління коштами фондів.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату і основних публікацій автора дає змогу виокремити головні наукові результати дослідження. Так, у дисертаційній роботі узагальнено класифікацію природно-ресурсної ренти за рахунок уточнення її видів та відповідних форм, що сприятиме більш глибокому розумінню змістовних характеристик природно-ресурсної ренти як економічної категорії. Проведена систематизація інструментів, методів та важелів розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти з урахуванням зарубіжного досвіду, що забезпечують перерозподіл ренти в національній економіці відповідно до принципів справедливості, соціальної та економічної ефективності. Обґрунтовано засади формування механізму перерозподілу природно-ресурсної ренти та запропоновано логіко-змістовну схему його основних елементів, що дає можливість сформулювати систему заходів державного впливу на процеси перерозподілу рентних доходів у національній економіці та виявлено основні етапи формування регуляторного забезпечення розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці, що дозволяє окреслити основні напрями вдосконалення регуляторної політики з

метою забезпечення ефективного розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти.

Крім того, розширено методичний підхід щодо аналізу динаміки рентних доходів у системі макроекономічних показників, що надає можливість виявлення рентної складової в доходах та прибутках окремих галузей, дозволяє окреслити деструктивні тенденції розвитку процесів перерозподілу рентних доходів у національній економіці. Автором розроблено методичні положення формування накопичувального рентного фонду в економіці України на основі адаптації закордонного досвіду функціонування таких фондів, що дозволяє вдосконалити загальну методологію й систему інструментів акумулювання та цільового використання природно-ресурсної ренти в національній економіці. Також, удосконалено концептуальні засади державного впливу на процеси перерозподілу природно-ресурсної ренти, що ґрунтуються на визначенні основних напрямів і заходів економічної та регуляторної політики, спрямованих на вдосконалення інституційно-правового та організаційно-економічного забезпечення регулювання, що сприятиме зростанню доходів економічних суб'єктів національної економіки та підвищенню суспільного добробуту.

Отже, сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки і рекомендації є логічними та достатньо обґрунтованими, має місце наявність достатньої кількості таблиць, діаграм і схем, які поглиблюють зміст теоретичних положень.

Практичне значення результатів дослідження

Автор дисертаційного дослідження доволі успішно доводить свої теоретичні положення до практичних висновків та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення регуляторної політики перерозподілу природно-ресурсної ренти в Україні. Вони вже використані у діяльності Маріупольської міської ради, Донецького відділу Запорізького управління державної фіскальної

служби, регіонального відділення Донецької торгово-промислової палати в м. Маріуполь. Окремі положення дисертації можуть застосовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти різних форм власності при викладанні дисциплін «Економічна теорія», «Економічне управління», «Державне регулювання економіки», «Національна економіка», «Економічна теорія добробуту», «Екологічна економіка та інвайронментальна політика», «Економіка аграрного сектору».

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 19 наукових праць, з них розділ у колективній монографії, 4 – у наукових фахових виданнях, 3 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, і наукових періодичних виданнях інших держав, 2 статті в інших виданнях. Теоретичні та практичні розробки автора апробовані на 9 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дискусійні питання та недоліки роботи

Дисертаційна робота Шерстюкової К. Ю. не позбавлена деяких спірних моментів, які можуть стати приводом для наукової дискусії під час захисту.

1. Перш ніж досліджувати процеси перерозподілу природно-ресурсної ренти, на нашу думку, необхідно проаналізувати процеси її формування у категоріальному і практичному розумінні.

2. З наведеної схеми «Узагальнення критеріїв класифікації форм та видів природно-ресурсної ренти (доходів, що пов'язані з використанням природних ресурсів)» (рис. 1.1, розділ 1.1) не зовсім зрозуміло, що є формою, а що видом природно-ресурсної ренти?

3. Деякі здобутки дисертанта не знайшли належного відображення у науковій новизні. Наприклад, досліджуючи етапи становлення регуляторної політики (розділ 2.1), автор використовує поняття регуляторного забезпечення

розподілу та перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці і навіть дає його визначення (с. 239).

4. В аналізі природно-ресурсної ренти (рентних доходів та рентних платежів) в економіці України (розділ 2.2) для отримання більш ґрунтового результату бажано було застосувати інтегральну оцінку розподілу і перерозподілу рентного доходу, яка надається статистикою, та запропонувати інтегральний показник.

5. Дисертант відзначає необхідність узгодження розподілу і перерозподілу доходів з вимогами соціальної та економічної ефективності і критеріями соціальної справедливості, але ці принципи регулювання розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти лише згадуються в роботі (с. 61, 68, 172, 178, 198, 205) та мало обґрунтовані, при тому, що категорія справедливості є дуже спірною в економічній науці і не має кількісного еквіваленту.

6. В роботі автор вживає різну термінологію щодо вилучення й розподілу природно-ресурсної ренти – гірничодобувні підприємства (с. 100), газо- і нафтовидобувні компанії (с. 104), добувна промисловість (с. 107), видобувних галузей (с. 110, 111, 274).

Загальна оцінка дисертації

Загалом, незважаючи на вказані недоліки, кандидатська дисертація Шерстюкової К. Ю. є оригінальним, самостійним дослідженням, у якому отримані нові науково-обґрунтовані результати, що є істотним для подальшого розвитку перерозподілу природно-ресурсної ренти та їх регулювання в економіці України. Тема роботи актуальна та відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Результати дисертаційного дослідження достатньо повно викладені в наукових публікаціях та апробовані в науково-практичних конференціях. Автореферат відображає основні положення роботи.

За актуальністю, метою, змістом, обсягом отриманих результатів, науковою новизною та практичним значенням дисертація «Перерозподіл природно-ресурсної ренти в національній економіці» повністю відповідає вимогам, які пред'являються до кандидатських дисертацій відповідно до пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор Шерстюкова Карина Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
менеджменту організацій
і адміністрування Дніпровського
державного технічного університету
МОН України

П. І. Коренюк

Підпис П. І. Коренюка

ЗАВІРЯЮ:

Учений секретар ДДТ

Л. М. Сорокіна